

Marxistická sociologie, její aktuální předmět a možnosti v soudobé společenské praxi socialismu

FRANTIŠEK CHARVÁT

Ústav pro filosofii a sociologii ČSAV, Praha

Analytická sebereflexe, s níž naše soudobá společenská věda hodnotí své vlastní sociální poslání, svůj přínos, kladný i záporný vklad do celospolečenského vývoje, nemůže pochopitelně neupřít svou pozornost k institucionálně poměrně mladému vědnímu oboru, k naší sociologii.

Východisko analýzy

Při tomto analytickém procesu, který je zákonitě uvozen sociálně politickým rozbohem a nutně akceptuje ideologická hlediska současné společenské praxe, docházíme postupně k závažné a pro vědu samotnou fundamentální otázce: co je skutečným předmětem a sociálním smyslem marxistické sociologie, opravňujícím její začlenění do kontextu socialistické vědy, jaké jsou její možnosti a výstupy do sféry společenského bytí a vědomí a kde musíme předpokládat hranice její role a společenské kompetence.

Tradičním problémem socialistické společenské vědy je klasifikační vymezení marxistického sociologického poznání vzhledem k jedné ze základních komponent marxistické filosofie, historickému materialismu. Značná frekvence diskusí na toto — ze subjektivních hledisek mnohdy ožehavé — téma utvrzuje řadu v tomto směru zainteresovaných společenských vědců v přesvědčení, že jde, s pragmatickou střídavostí vzato, dnes již o vyřešený problém. Vždyť relace mezi historickým materialismem a marxistickou sociologií je takřka očividná: zatímco historický materialismus je základním explikativním východiskem poznání světa a forem kolektivní lidské existence v jejich permanentní vývojové proměně, marxistická sociologie navazuje na kontext poznatků historického materialismu a rozvádí jej do širokého, detailního procesu poznání vývoje společnosti. Z hlediska deskriptivní klasifikace věd pak spočívají rozdíly mezi historickým materialismem a marxistickou

sociologií v rozdílu vzdálenosti empiricko-teoretického zkoumání od předmětu jejich poznání a odtud odvozené i v různé šíři samotného předmětu poznání (ať již v časové, či prostorové dimenzi). Tento přístup má přirozenou logiku, zcela odpovídající ve značné míře uznávaným diferencím filosofie a sociologie jako organických souhrnů vědních disciplín a poznatků.

Na druhé straně však ještě zdaleka ne dokončená — ať teoretická, či institucionální — konstituce marxistické sociologie v souhrnu socialistické společenské vědy dává prostor tezí o nadbytečnosti marxistického sociologického poznání v sociální praxi socialismu. Oprávněnost těchto tezí je zdůvodňována tím, že takzvaná marxistická sociologie je de facto iminentní součástí historického materialismu a jakákoli jiná role sociologii přisuzovaná je spekulací odvozenou od pozitivisticko-subjektivistických koncepcí a tendencí v minulé i přítomné západní společenské vědě.

Minimálním kompromisem mezi těmito polárními stanovisky, kompromisem, který našel reálné uplatnění v socialistické společenské praxi, je uznání nezbytnosti tzv. konkrétních sociálních výzkumů, jejichž teoretickou bázi pokrývá kontext historického materialismu; jinými slovy řečeno, filosofie nepřistupuje na partnerskou roli sociologického poznání, ale přiznává mu pouze úlohu primárního prostředku filosofické poznávací generalizace.

V této souvislosti je zajímavé si uvědomit, že zatímco se tradičně sociologické poznání vyděluje z obecnějšího kontextu filosofického výkladu světa a lidské existence, v některých případech (a to jak v socialistických, tak i kapitalistických zemích) se sociologie — a to nejen vzhledem k „obtížím“ svého vztahu k filosofii — hybridizuje s ekonomickým společenskovo vědním poznáním. Její role však v těchto situacích má odlišný charakter. Zatímco

z kontextu filosofie se „vydělují“, ekonomii „přerůstá“ a otevírá před ní širší předmět zkoumání, umožňující rozhodujícím způsobem umocnit její poznávací a praktický efekt.

Společným jmenovatelem obou těchto základních kontextů, v nichž se institucionalizuje sociologické poznání, je uznání oprávněnosti a potřeb konkrétních empirických výzkumů společenské reality. Stále ještě nezavršenou však zůstává diskuse, zdali má své objektivní opodstatnění marxistická sociologická teorie, která není totožná ani s historickým materialismem, ani s obecnou politickoekonomickou teorií socialismu. V této diskusi bylo uvedeno mnoho pozitivních argumentů, a to jak s poukazem na díla K. Marxe, B. Engelse a V. I. Lenina, v nichž byly nalezeny předmětné důkazy pro oprávněnost marxisticko-leninské sociologické teorie, tak i argumenty související s potřebami konkrétních sociálních výzkumů a různými úrovněmi jejich interpretací v socialistické společenské praxi. Na druhé straně konkrétní naplnění těchto objektivních potřeb a možnosti (z hlediska vědeckého poznání samého, ale především s ohledem na sociální funkce vědy), které v řadě případů znamenalo implicitní či explicitní přepad do pozic subjektivistických buržoazních koncepcí, umožňuje faktické a závažné pochybnosti o oprávněnosti konstituce marxistické sociologické teorie.

Preference kteréhokoli z komplexů argumentů by však byla nebezpečná. Ignorance faktických argumentů svědčících o poplatnosti buržoazním koncepcím při rozvíjení obecných sociologických teorií naší vědou by bezesporu vedla k permanentním kolizím, převaze negativních rysů v rozvoji socialistické společenské vědy. Naopak jednoznačná rozhodnutí vycházející pouze ze stávající reálné situace v našich sociálních vědách by bezpochyby vedla k objektivním disproporcím v nedaleké perspektivě, neboť by otevřela prostor zhoubné odborné nepřipravenosti v oblasti sociální politiky a decize.

K odpovědnému řešení tohoto problému je nutný hluboký analytický přístup, na jehož základě je možno uspořádat všechny argumenty podle společenských a vědeckých kritérií.

*

V procesu analýzy vývoje sociálních věd neustále verifikujeme jako fundamentální hypotézu skutečnost, že naprostá většina kádrových nositelů anarchistického a hlasného „progresu“ po lednu 1968 byla vůdčí skupinou dogmatické simplifikace v padesátých letech, nositelkou kompromitace zásadních ideologických principů socialismu v širokém společenském povědomí. V období politického a společenského přehodnocení sociálního poznání, vrcholícího v šedesátých letech, pak u těchto představitelů kulminuje vnější kritická sebereflexe a začínají se zakládat negativistické tendence vůči teorii i praxi socialistického společenského řádu. Vznikají neosobní kritické výhrady, plné zvrtných zájmen, depersonalizace chyb a nové apriorismy.

Z hlediska vědy samotné a metodologického přístupu k poznání nedochází u těchto představitelů de facto k žádnému posunu, ale naopak: jde pouze o metafyzickou záměnu znamének meritorních teoretických koncepcí, které jsou hlášány se stejně nedokonalou metodologickou výzbrojí jako dříve. Se značnou frekvencí jsou formulovány názory o nutné nezávislosti vědeckého poznání a konkrétní společenské praxe, je kritizován vstup ideologie do společenskovědních procedur. Píklantní antinomii představuje fakt, že toto hlásání nutnosti odideologizovat vědu je vedeno zákonitě ideologickými prostředky. V oblasti sociologie se výrazným způsobem umocňují tendence k přenosu vědeckých přístupů a konstrukcí spekulativních buržoazních koncepcí, neboť dávají prostor k zjevné, či podpovrchové negaci určujících poznatků marxismu-leninismu.

V kruzích těchto sociologů bývá často ironizována snaha kritizovat jejich díla tím, že se poukazuje na používání kategoriálního systému buržoazní sociologie. Není předmětem našeho zájmu se nyní zamýšlet nad úrovní takových kritik, ale je nutno zdůraznit, že smysl objektivní a vědecky věcné kritiky není v slovech (ta jsou ostatně věci empirické konvence), ale v seriózní analýze vlastního obsahu díla, ve zhodnocení typu pojmového aparátu, metodologické úrovně a gnoseologického přístupu (s čímž se obvykle spojuje i tranzit slovníku).

A právě ti, kteří se sami ohrazují vůči kritikám zaměřeným výhradně proti pře-

nosu elementů kategoriálních soustav buržoazní sociologie, — chtějí-li vnitřně neupřímně a s pragmatickou taktikou dokazovat, že klasikové marxismu-leninismu respektovali a uznávali sociologický přístup k sociální skutečnosti jako svébytný a samostatný — sahají zpravidla po téže formální a vědecky zploštělé argumentaci: totiž, že Marx a Lenin ve svém vědeckém i politickém slovníku používali slov, která podle regulí dnešního stavu vědy náležejí sociologii. Hlubší metodologický a obsahový přínos prací Marxe a Engelse většinou opomíjejí a zacházejí nemarxisticky s marxisticko-leninským odkazem dnešní společenské realitě.

Jestliže naše sociologie chce jako jeden z dílčích argumentů pro oprávněnost svébytné marxistické sociologické teorie uvést existenci obecných buržoazních sociologických koncepcí rozdílných od západních filosofických teorií, přiznává tím implicitně stav, v němž se sociologické poznání snaží stát se nadřazeným invariantem vůči různým typům společenských řádů. K jakým evidentním důsledkům by úplná realizace této teze vedla, si lze snadno představit: stala by se přímým nástrojem konvergentních politických tendencí v regresivním směru. Je tedy zřejmé, že chceme-li dnes vědecky a společensky opodstatnit postavení marxistické sociologie, počítaje v to jak marxistickou sociologickou teorii v její široce rozvětvené odvětvové struktuře, tak i konkrétní empirickou komponentu marxistického sociologického poznání, nejde v žádném případě o triviální záležitost. Jde o problém, který má své závažné společenské i vědecké předpoklady, ale především důsledky. Navíc nelze opomenout, že důležitým faktorem, který spoluvytváří společenskou informaci o našem sociologickém poznání, je bezprostřední vazba na jeho kádrové nositele. V tomto směru jsme svědky mnoha kritických a oprávněně kritických hlasů. Především jde o kritiku těch sociologů, kteří se vědomě pokoušeli „obdarovat“ sociologický poznávací proces falešnou politickou kompetencí, dát masově konzumní charakter zdánlivě sociologickým argumentům, které měly zpětně ovlivnit sociální vědomí s cílem podkopat prestiž socialistických tendencí v naší společnosti. Tuto skutečnost musíme mít na paměti při marxistické analýze úlohy a postavení sociál-

ního poznání ve společnosti. Choeme-li totiž vymezit předmět, možnosti a meze marxistické sociologie, musíme marxisticky analyzovat širší společenské postavení a úlohu této diskutované vědní disciplíny. Nutnost konzistence poznání předmětu a poznání tohoto poznání předmětu, tj. sociologie a její sociální funkce (sociologické analýzy a syntézy samotné sociologie), je bezpodmínečná, nemá-li dojít k vnitřní či vnější stagnaci.

Tento „metasociologický přístup“ k vymezení samotného sociologického poznání je vlastní právě marxisticko-leninskému vztahu k objektivní realitě. Je hlubokým metodologickým principem, tak zřetelně vystupujícím právě v díle a v praxi V. I. Lenina. Pokusme se z hlediska tohoto určujícího principu vymezit dialektiku sociologického poznání a jeho sociální funkce v socialistické společnosti.

Sociologie a společenské potřeby socialismu

Stanoviska vyjadřující přesvědčení o nadbytečnosti sociologického poznání v socialistické společenské praxi mají své subjektivní i objektivní příčiny. Podstata subjektivních příčin spočívá v tom, že nositelé kritiky samostatného a svébytného sociologického poznání podceňují složitost řídicích a produktivních procesů v socialistickém společenském řádu. V přesvědčení, že pro společenskou decizi a produkci socialismu postačí základní filosofický a ideologický skelet marxismu-leninismu, redukuji požadavek komplexnosti poznatků nutných pro pozitivní rozvoj společenského bytí a vědomí v socialistické společenské formaci. Objektivní příčiny je nutno spatřovat v tom, že potenciální možnost rozvoje marxistické sociologie nebyla v řadě případů využita a došlo k prokazatelným přepadům na nemarxistické, spekulativní a faktografické pozice s téměř antisocialistickou interpretací parciálních sociologických dat a poznatků.

Rovněž i argumenty hlásající nutnost autonomního postavení sociologického poznání v socialistické společenské praxi mají své subjektivní i objektivní příčiny. Subjektivní příčiny lze v tomto směru spatřovat ve snaze reálných nositelů marxistického sociologického poznání získat potenciální možnost své faktické izolace od fundamentálních filosofických, společen-

ských a politických premis vzniku a rozvoje socialistického společenského řádu s latentním či zjevným cílem tyto premisy negovat. Podstata objektivních příčin spočívá v soustavě společenských potřeb socialistické praxe s cílem optimalizovat rozvoj, řízení a produkci socialistického společenského řádu. Naplnění těchto potřeb vyžaduje rozsáhlou a detailní úroveň sociálního poznání, jehož konstitutivní komponentou je právě marxistické sociologické poznání.

Nutnou podmínkou pro realizaci sociálního smyslu sociologického poznání v socialistické společenské praxi je faktická negace, likvidace objektivních příčin názorů o nadbytečnosti autonomního sociologického poznání v soustavě socialistické společenské vědy. Naše společnost v současné době plně zajišťuje likvidaci těchto objektivních, regresivních příčin, jakož i subjektivních příčin autonomie sociologického poznání v socialistické praxi.

„Spor o sociologii“ se promítá do kontraverze subjektivních příčin „proti“ a objektivních příčin „pro“ autonomii marxistického sociologického poznání. Sociální a vědecký smysl marxistické sociologie se v naší současné společenské praxi vyvíjí právě v tomto rozporu. Jeho překonání, negace sporu o sociologii, musí být výslednicí rozvíjejících se společenských potřeb v konkrétním sociologickém kontextu. Bylo by hlubokým omylem zaměřovat subjektivní a objektivní příčiny „proti“ autonomii sociologického poznání při výkladu některých politických a institucionálních rozhodnutí. Akcent na subjektivní příčiny v tomto směru je zbožným přáním těch, kteří nedokázali dát naší sociologii nefalšovanou, vědecky opravdovou marxistickoleninskou sociální funkci a prestiž.

Ze sociologického hlediska však obě dvě polární tendence ve sporu o sociologii hrají důležitou společenskou funkci: subjektivní příčiny „proti“ hrají roli strážlivého korektora objektivních příčin „pro“ oprávněnost autonomního sociologického poznání. Svým způsobem právě subjektivní příčiny „proti“ svébytnosti marxistického sociologického poznání katalyzují objektivní nutnost jeho autonomního rozvoje. Jestliže buržoazní sociologické poznání vzniká jako staropozitivistická transformace filosofie společnosti, téměř absolutně podezřívající historickosociální determinanty společenského vý-

voje a jeho sebereflexe, a zachovává do značné míry kontinuitu se svými východními teoretickými postuláty, nelze nevidět příkrý, kvalitativní rozpor mezi marxistickou a nemarxistickou sociologií.

Marxistická sociologie vzniká z reálných společenských potřeb socialistické společnosti na jistém stupni jejího rozvoje, v určité fázi procesu diferenciaci a integrace socialistické vědy. Není jinou variantou sociologického poznání v jakémsi nadčasovém, nadsociálním schématu vědy. Vzniká jako nástroj komplexní sociální analýzy společenské reality s cílem predikovat její další vývoj. Jinými slovy, jde o vědecké hodnocení sociální skutečnosti v její historické dynamice a o sociální projektování optimálního řízení a fungování socialistického společenského řádu. Nemají-li tato slova zůstat anachronickou frází — a pozitivní funkci v tomto směru hrají právě subjektivní příčiny „proti“ autonomii marxistického poznání —, je nutno vybavit nositele sociologického poznání adekvátní teoreticko-metodologickou výzbrojí specifickou právě pro marxistickou sociologii.

Důležitým faktorem pro vyřešení „sporu o sociologii“, reálně existujícím právě v socialistickém společenském řádu, je možnost řídit a naplňovat společenské potřeby vytyčované před marxistickou sociologií institucemi všech úrovní socialistické společenské decize. Na druhé straně však všechny stupně společenského řízení musí komplexně využívat výstupy marxistického sociologického poznání ve své praxi. Tento dynamický cyklus vědeckého poznání a jeho společenské aplikace je optimálním prostředím vnitřního i vnějšího rozvoje marxistické sociologie a zcela postačující podmínkou jejího oprávněného postavení.

Bylo by omylem domnívat se, že „spor o sociologii“ bude vyřešen snadno. To by bylo možné, kdybychom jej redukovali na akademickou, v podstatě metafyzickou diskusi. Vyřešení „sporu“ bude představovat složitý vývojový proces, jehož počátkem je dnes nastoupená cesta rehabilitace marxistickoleninských principů v naší společenské vědě.

Teorie a empirie v marxistické sociologii

„Spor o sociologii“, jak jsme jej naznačili, se víceméně soustřeďuje na spor o oprávně-

něnost marxistické sociologické teorie. Je to logické, neboť řada nositelů již uvedených subjektivních argumentů „proti“ autonomní marxistické sociologii vychází z názoru, že oblast tzv. sociologické teorie je v kontextu socialistické společenské vědy zcela pokryta marxistickou filosofií, historickým materialismem. Vědecké diskuse na toto téma byly většinou vedeny z deskriptivních pozic; postrádaly analyticko-historickou dimenzi, což se projevovalo na jedné straně zabsolutněním kompetence filosofického poznání, na druhé straně faktickým odmítnutím filosofické osnovy marxismu-leninismu.

Je nesporné, že sféra „velkých, obecných“ teorií západní sociologie vzniká jako protiklad marxistické explikace zákonitostí společenské vývoje. Buržoazní sociologické teorie svým obsahem a smyslem míří proti dialektickému a historickému materialismu. S ohledem na tuto skutečnost zákonitě vstupují poznatky dialektického a historického materialismu do střetu marxistických a nemarxistických idejí na půdě „sociologického poznání“.

Bylo by absurdní, aby marxistická sociologická teorie požadovala svou absolutní separaci od historikomaterialistické osnovy marxisticko-leninského poznání. Stejně tak by bylo vývojově protismyslné omezit teoretický kontext marxistické sociologie do hranic filosofie. Byly by tím tvořeny předpoklady metodologicky příkře vztahu teoretické a empirické komponenty marxistického sociologického poznání. Nebyl by tím dán prostor k rozvoji odvětvové struktura teoretických i empirických sociologických poznatků. Konkrétní sociální výzkum by nedisponoval adekvátním metodologickým potenciálem, nezbytným jak pro oblast vlastního sběru sociálních dat, tak pro sféru interpretací, která je závažným předpokladem jak vnitřního, tj. vědeckého, tak především vnějšího, tj. praktického užití poznatků sociologického poznání.

Uznáme-li tedy objektivní úlohu konkrétních sociologických výzkumů, znamená to, že uznáváme svébytnost souhrnu teoretických poznatků, které jsou jednak východzí bází konkrétního sociologického zkoumání, jednak představují agregovaný a generalizovaný výstup z těchto empirických sociálních výzkumů. Marxistická sociologie se utváří v dialektice své teorie

a empirie, v dialektice marxistické sociologické teorie a marxistické sociologické empirie.

Chceme-li z tohoto zorného úhlu vymezit vztah marxistické sociologické teorie a historického materialismu (při plném vědomí složité dialektiky tohoto vztahu, který lze pouze velmi aproximativně postihnout), je možno říci, že marxistická sociologická teorie vzniká v prostředí historikomaterialistických idejí, které si osvojuje jako svá konstitutivní východiska, aby na jejich základě dále rozvíjela soustavu poznání sociální reality jak směrem k teoreticko-empirické strukturaci podle základních společenských komponent, tak i k potřebám metodologického rozvoje konkrétního sociálního výzkumu.

Tento vývojový proces je v neustálé proměně. Míra vývojové totožnosti marxistické sociologické teorie a historického materialismu je zároveň mírou jejich organické rozdílnosti.

Kritici autonomního postavení marxistické sociologické teorie zpravidla poukazují na spekulativní a z hlediska společenské praxe víceméně sterilní obecné sociologické teorie v západní, buržoazní vědě, počínaje velkou teorií T. Parsonse. Analogicky přisuzují stejný osud ještě zdaleka ne dopracované marxistické sociologické teorii. Tento přenos je však objektivně nejen nespravedlivý, ale vědecky nesprávný, neboť obecné sociologické teorie v západní sociální vědě postrádají jak dialektický vztah s konkrétní sociologickou empirií, tak i s vyšší, obecnější filosofickou koncepcí světa a kolektivní lidské existence. Proto jsou více či méně formálně dokonalou spekulací, subjektivním zobecněním jedné zkušenosti. Proto v soudobé západní sociální vědě zcela jednostranně převažuje separace teorie a empirie v sociologickém zkoumání. Proto se soudobá západní sociologická empirie ve značné míře účelově omezuje na pragmatické a redukované behaviorální přístupy a sociologická teorie bojuje kichotovsky za své uznání proti oprávněným soudům o její sterilitě, o vysychajícím smyslu její společenské funkce.

Každé nedialektické odtržení teorie od empirie a empirie od teorie vede k neblahým důsledkům v rozvoji těchto obou základních komponent sociologické analýzy a syntézy. V krátké historii naší sociologie jsme mohli tyto negativní tendence k se-

paraci sociologické teorie od sociologické empirie vcelku zřetelně vystopovat. Byly signálem nemarxistického přístupu k rozvíjení samotné sociologie, přestože se formálně marxistická stanoviska skloňovala ve všech pádech. Byly jedním projevem tragického dilematu těch, kteří „to“, co hlásali, vzápětí negovali tím, „jak to“ hlásali.

Organický, marxistický vztah teorie a empirie v marxistické sociologii nelze pochopitelně vyřešit ze dne na den. Můžeme říci, že zdaleka ještě není dotvořen. Jsou jasné pouze hlavní zásady. Vůbec není dopracována marxistická sociologická teorie interpretace empirických sociologických poznatků, dat apod. Není – a zákonitě nemůže být – v potřebné formě vybudován kategoriální systém marxistické sociologické teorie adekvátní potřebám sociologické empirie apod.

Je vcelku patrné, že otázka oprávněnosti a svébytnosti marxistické sociologické teorie je bytostně svázána s problémy teorie a empirie a svým způsobem představuje klíč k marxistickému řešení této základní relace moderní vědecké metodologie. Na druhé straně dosažení optimálního stavu teorie a empirie v soudobém marxistickém sociologickém poznání představuje rozhodující argument v aktuálním, neakademickém sporu o sociologii.

S otázkami vztahu teorie a empirie v sociologickém poznání pak souvisí i problematika aplikací tzv. exaktních metod v marxistickém sociologickém poznání.

Metodologická orientace marxistické sociologie

Kritika vztahu teorie a empirie v západní sociologii zpravidla ústí v odsouzení pozitivistických, behaviorálních a dalších přístupů v sociologickém poznání. Většinou však jsou tato kritická hodnocení vedena vnějšími, povrchními prostředky, které na jedné straně funkčně zasahují vnější, povrchní teoretická a empirická východiska kritizovaných přístupů, avšak pro komplexní a zasvěcený hodnotící pohled jsou neadekvátní, metodologicky zcela nepostačující. Tato charakteristika je v mnohých případech příznačná i pro různé úrovně hodnocení aplikace exaktních postupů, tj. především poznatků matematické logiky, matematické statistiky, kybernetiky a dal-

ších vědních disciplín, v kontextu marxistické sociologie.

Mnohé pokusy v tomto perspektivním směru se pohodlně a automaticky paušalizovaly jako zcela poplatné pozitivistickým tendencím, redukujícím ontologickou komponentu marxistického poznání na pseudo-vědecký přívažek. Takto pojatá kritika zdánlivě z marxisticko-leninských světónázorových a vědeckých pozic však bývá nemarxisticky plochá a zjednodušující. Metaforicky řečeno, i v tomto směru jsme byli mnohdy svědky příznačné „contradictio in adiecto“ metodologického aparátu některých nositelů našeho sociálněvědního poznání.

I když je nutno mít k těmto kritickým postojům zcela objektivní výhrady, musíme si být vědomi faktu, že nedostatky uvedených kritik mají své gnoseologické i společenské determinanty. Z gnoseologického hlediska, z hlediska marxistické vědy samotné, lze konstatovat, že doposud postrádáme adekvátní marxistický filosofický rámec aplikací matematických, logických a kybernetických poznatků ve společenských vědách, kriticko-analytickou bázi vytyčující směry těchto aplikací konzistentní a filosofickou osnovou marxismu-leninismu a potřebami socialistické společenské praxe. Střízlivě vzato, je mnoho argumentů pro to, abychom mohli tvrdit, že aplikace poznatků exaktních vědních disciplín v tradičně chápaném společenském poznání budou výraznou složkou metodologické orientace marxistické sociologie s cílem umocnit její gnoseologický efekt, objektivitu a společenskou aplikabilitu jejich poznávacích výstupů.

V dynamickém procesu, který představuje a bude představovat „spor o sociologii“, stojí před námi vedle analytického zhodnocení sociální funkce samotné marxistické sociologie i problém řešit tyto závažné metodologické problémy.

Při práci na těchto centrálních pozitivních otázkách rozvoje marxistického sociologického poznání získáme i cenné, vědecky účinné a hodnotné prostředky věcné kritiky buržoazních společenskovědních koncepcí. V tomto směru si musíme být neustále vědomi živé metodologické direktivy Leninova učení, že při kritických analýzách nemarxistických vědeckých koncepcí je nutné hluboké a detailní poznání, neboť není nic, co by více znevážilo být

upřímně míněnou kritiku než její mělkost, povrchnost a faktické neporozumění předmětu. Smysl každé kritiky je vždy v pozitivním závěru, v dialektickém přetvoření kritizovaného ve vyšší kvalitu poznání. A tento zásadní princip musíme respektovat i při rozvoji metodologické komponenty marxistické sociologie.

Výsledek „sporu o sociologii“ závisí v rozhodující míře na řešení dílčího „sporu o metodologickou orientaci marxistické sociologie“. Zdravým jevem v tomto směru je fakt, že v naprosté většině socialistických zemí jsou vytvořeny reálné předpoklady pro rozvoj marxistického sociologického poznání v pozitivním, společensky potřebném a metodologicky plnohodnotném směru.

Československá sociologie se chce v tomto duchu aktivně zapojit do plodné vědecké spolupráce, jejímž sociálním smyslem je maximálně přispět k rozvoji socialistické společnosti.

V nedávné době vzniklo mnoho pověstí, zejména v intelektuálních vrstvách, o tom, že přichází doba stagnace sociologického poznání, že není možno pěstovat sociologii, čímž prý vznikají ohromné ztráty jak pro samotnou vědu, tak pro celou společnost.

Je třeba zcela otevřeně říci, že jde o naprosto falešné informace, jejichž naplnění by bylo přáním těch, kteří nesou odpovědnost za sterilní, deskriptivní a společensky téměř neužitečné tendence československé sociologie v nedávné době, přáním těch, kteří se podílejí na tom, že sociologické poznání ztratilo v širokých kruzích společenskou prestiž, že v důsledku vědecky neseříznosti možnosti sociologie a jejího extenzivního růstu byla hodnota sociologie v širokém společenském povědomí devalvována.

Tyto objektivní společenské souvislosti do jisté míry brzdí pozitivní a zdravé tendence vrátit našemu sociologickému poznání marxistický, vědecký charakter. zbavený spekulací a nevědecké mělkosti. Na druhé straně by však tato ztížená situace pozitivního vývoje „sporu o sociologii“ měla působit jako katalyzátor všeho zdravého, co na naší sociologické frontě v současné době objektivně existuje. V žádném případě nelze tvrdit, že by zdravých sil měla dnešní sociologie málo. Naopak: je vytvořena potenciální možnost rozvinout marxistické sociologické poznání na vědec-

kou a společensky potřebnou úroveň, které v minulosti — bohužel — nedosáhlo.

Naplnění této možnosti je dnes pouze věcí usilovné, cílevědomé práce.

Резюме

Харват Ф.: Марксистская социология, ее актуальный предмет и возможности в современной общественной практике социализма

Автор сосредоточивается прежде всего на некоторых аспектах анализа развития нашей социологии в прошлый период и пытается определить основную мериторную и общественную сущность понимания социологии в данный период. Он дает краткий комментарий реляции философского и социологического подходов в марксизме-ленинизме и с этой точки зрения он характеризует «спор о социологии» как диалектическую среду существования социологического исследования в контексте социалистической общественной науки. Он выдвигает решающее значение актуальных социальных потребностей социалистического общества для оправдания марксистского социологического исследования в его теоретическом и эмпирическом компонентах, осуществляющих диалектическую связь исторического материализма и конкретных социальных исследований. Учитывая это, автор приходит к выводу, что основная ориентация марксистского социологического методологии заключается в развитии современных техник исследования, вполне соответствующих определяющим исходным пунктам марксистско-ленинского познания социальной действительности.

Summary

Charvát F.: Marxist Sociology. Its Actual Subject and Possibilities in the Contemporary Social Practice of Socialism

The author concentrates primarily upon some aspects of the analysis of the development of our sociology in the recent past and attempts to formulate the basic meritorious and social substances of the conception of sociology in this period. He briefly comments upon the relation of philosophical approaches in Marxism-Leninism and, from this viewpoint, characterizes the “dispute about sociology” as the dialectical setting of the existence of sociological research in the context of socialist social science. He further emphasizes the decisive significance of actual social needs in the socialist society for justifying the Marxist sociological research in both its theoretical and empirical components, effecting the dialectical connection of historical materialism and concrete social research. From this viewpoint, the author arrives at the conclusion that the basic orientation of Marxist sociological methodology is represented by the development of modern research techniques, fully consistent with the determinant starting-points of the Marxist-Leninist comprehension of social reality.